

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA
PIERWSZA SEKCJA

SPRAWA CENBAUER przeciwko CHORWACJI

(Skarga nr 73786/01)

WYROK – 13 września 2006

W sprawie Cenbauer przeciwko Chorwacji,
Europejski Trybunał Praw Człowieka (Pierwsza Sekcja), zasiadając jako
Izba składająca się z następujących sędziów:

Pan C.L. ROZAKIS, *Przewodniczący*,
Pan L. LOUCAIDES,
Pani F. TULKENS,
Pan P. LORENZEN,
Pani N. VAJIĆ,
Pan D. SPIELMANN,
Pani S.E. JEBENS, *sędziowie*,
oraz Pan S. NIELSEN, *Kanclerz Sekcji*,

obradując na posiedzeniu zamkniętym 14 lutego 2006 r.,
wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 73786/01), jaką w dniu 14 lutego 1997 r. na podstawie dawnego art. 25 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) złożył przeciwko Republice Chorwacji do Europejskiej Komisji Praw Człowieka („Komisja”) obywatel chorwacki, pan Miroslav Cenbauer („skarżący”).

2. Rząd chorwacki („Rząd”) był reprezentowany przez swoich pełnomocników, najpierw przez pana L. Lukina-Karajkovića, a następnie przez pana Š. Stažnika.

3. Skarżący zarzucił w szczególności, że warunki, w jakich był pozbawiony wolności w Państwowym Więzieniu Lepoglava („PWL”) stanowiły nie-ludzkie oraz poniżające traktowanie i naruszały art. 3 Konwencji.

4. Skarga została przekazana Trybunałowi w dniu 1 listopada 1998 r. wraz z wejściem w życie Protokołu nr 11 do Konwencji (art. 5 § 2 Protokołu nr 11).

5. Skargę przydzielono Sekcji Pierwszej Trybunału (art. 52 § 1 Regulaminu Trybunału). Skład Izby, która w ramach tej Sekcji rozpoznawała sprawę (art. 27 § 1 Konwencji), została ustalona na podstawie art. 26 § 1.

6. Decyzją z dnia 5 lutego 2004 r. Trybunał uznał, że skarga jest częściowo dopuszczalna.

7. Stanowisko dotyczące zasadności skargi zostało przedstawione przez Rząd, nie uczynił tego natomiast skarżący (art. 59 § 1). Izba zdecydowała, po wysłuchaniu stron, że nie ma potrzeby odbycia rozprawy odnośnie do zasadności skargi (art. 59 § 3 *in fine*).

8. W dniu 1 listopada 2004 r. Trybunał zmienił skład Sekcji (art. 25 § 1). Niniejsza sprawa została przydzielona nowo utworzonej Sekcji Pierwszej (art. 52 § 1).

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

A. Zarys wydarzeń

9. Skarżący urodził się w 1971 r. i mieszka w Viljevo, Chorwacja.

10. W dniu 15 grudnia 1993 r. skarżący został uznany winnym wielu przestępstw, w tym morderstwa, i skazany na karę dwunastu lat pozbawienia wolności. W dniu 4 stycznia 1995 r. rozpoczął on odbywanie kary w Państwowym Więzieniu Lepoglava (*Kazneni zavod Lepoglava*).

11. PWL jest budynkiem złożonym z pięciu skrzydeł: A, B, C, D oraz E. Wszystkie skrzydła są obecnie po remoncie. Jako ostatnie wyremontowane zostało skrzydło B; jego remont zakończył się w grudniu 2003 r.

12. Skarżący przebywał w PWL do dnia 26 września 1995 r., kiedy to został przetransportowany do innego więzienia. W dniu 30 grudnia 1998 r. został ponownie przyjęty do PWL.

13. W dniu 4 października 1999 r. skarżący został przetransportowany do Zakładu Karnego w Glinie, w którym przebywał do 5 kwietnia 2000 r. Następnie został przetransportowany do Zakładu Karnego Požega. W trakcie pobytu w tym ostatnim skarżący korzystał z licznych uprawnień, między innymi udzielano mu krótkich przepustek. Po popełnieniu przez skarżącego przestępstw (włamanie i kradzież) w trakcie pobytu na przepustce, został on ponownie przetransportowany do PWL w dniu 21 września 2000 r. W dniu 3 stycznia 2000 r. skarżący został umieszczony w skrzydle B.

14. 8 kwietnia 2003 r. skarżący został przeniesiony do celi znajdującej się w wyremontowanej części skrzydła B.

15. W dniu 22 sierpnia 2003 r., po odbyciu kary, skarżący został zwolniony.

B. Relacje stron

16. Skarżący przedstawił następujący opis warunków, w jakich pozostawał pozbawiony wolności w skrzydle B w PWL.

17. Cella, w której umieszczono skarżącego, była mała i brakowało w niej urządzeń sanitarnych oraz bieżącej wody. Nie było ogrzewania, a ściany w celi były zawilgocone i zagrzybione. Cella była brudna, a pościeli nie zmieniano od bardzo dawna. Skarżący w celu oddania moczu w nocy, a także w innych porach, kiedy pozostawał zamknięty w celi, musiał używać 4-litrowego plastikowego pojemnika w kształcie butelki, ponieważ strażnicy odmawiali otwarcia celi i skorzystania z toalety. Przybory toaletowe oraz inne produkty higieny intymnej były dostarczane jedynie co 4-5 miesięcy. Ilość i jakość jedzenia wydawanego więźniom była niewystarczająca; więźniom wydawano do spożycia wyłącznie węglowodany, bez warzyw i nieznaczne ilości mięsa. Ogólnie więzienie było przeludnione. Budynek więzienia, wybudowany około dwustu lat temu, znajdował się w bardzo złym stanie. Więźniowie nie znali tożsamości strażników, ponieważ nie nosili oni plakietek z numerami ani nazwiskami. Więźniowie musieli stawać do zbiórki dziesięć razy w ciągu dnia, nawet jeśli padał deszcz. Musieli także codziennie zażywać ruchu na zewnątrz w kapciach, nawet jeśli padał deszcz lub śnieg.

18. Rząd przedstawił następujący opis warunków, w jakich skarżący pozostawał pozbawiony wolności w PWL.

19. Cella skarżącego była celą dwuosobową. Przez większą część czasu skarżący dzielił ją z drugim współosadzonym; jedynie przez okres około dwóch miesięcy przebywał sam. Cella skarżącego była długa na 3,50 m, szeroka na 1,60 m i wysoka na 3,05 m. Znajdowało się w niej jedno okno o wymiarach 80x80 cm i jedno źródło sztucznego światła. W celi nie było ubikacji, ale skarżący miał stały dostęp do wspólnych urządzeń sanitarnych i mógł korzystać z prysznicza. Więźniom dostarczano co miesiąc pastę do zębów, mydło, krem do golenia, jednorazowe maszynki do golenia oraz papier toaletowy. Jedzenie, jakie wydawano więźniom, miało przepisaną wartość kaloryczną i co do zasady nie było na nie skarg więźniów. Kilkakrotnie w ciągu dnia, przed posiłkami, więźniowie stawali do zbiórki. Więźniowie, którzy pracowali, stawali do zbiórki przed wyjściem do i po powrocie z pracy, a także przed i po przerwie. Zbiórki odbywały się na zewnątrz, jeśli pozwalały na to warunki pogodowe; więźniowie byli odpowiednio ubrani. W razie złej pogody zbiórki odbywały się na terenie budynku więzienia. Do dyspozycji więźniów pozostawał duży teren do ćwiczeń; w niedziele mogli oni uczestniczyć w projekcjach filmów.

20. Rząd twierdził, że remont skrzydła B zakończył się 5 grudnia 2003 r. Zostało ono odmalowane, a każda cela wyposażona w ubikację i umywalkę. Obecnie podłogi w celach wyłożone są parkietem, wyposażone w nowe meble i kaloryfery, mają nowe gniazda elektryczne i nowe oświetlenie sufitowe. Cztery stanowiska prysznicowe są obecnie używane przez 35-40 osadzonych.

C. Ustalenie Europejskiego Komitetu do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu (CPT)

21. Wizyta CPT w Chorwacji miała miejsce pomiędzy 20 a 30 września 1998 r. Jej ustalenia odnośnie do PWL były następujące (fragment z raportu przedstawionego Rządowi Chorwacji z wizyty w Chorwacji, jaką Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu odbył pomiędzy 20 a 30 września 1998 r., CPT/Inf. (2001) 4):

„a. Warunki materialne

58. ... warunki pozbawienia wolności w dwóch niewyremontowanych skrzydłach, **B i E**, w których przebywają głównie niepracujący więźniowie, są bardzo złe. Więźniowie osadzeni w tych skrzydłach są stłoczeni; w celach o powierzchni między 5,5 m² do ok. 6,5 m² przebywa zazwyczaj od dwóch do trzech więźniów. CPT podkreśla z całą mocą, że cele o takich rozmiarach nadają się wyłącznie na cele pojedyncze. Ponadto cele są brudne, w bardzo złym stanie, w wielu z nich dostęp do naturalnego światła jest utrudniony i/lub nie ma przyćmionego bądź sztucznego oświetlenia. Co więcej, w celach nie ma przyległych sanitariatów, w związku z czym w nocy więźniowie są zmuszeni załatwiać swoje potrzeby fizjologiczne, używając w celi plastikowego pojemnika. Ogólny stan wspólnych urządzeń sanitarnych jest fatalny (w niektórych podłogi są niebezpiecznie zalane wodą). Należy zauważyć, że kilku osadzonych w tych dwóch skrzydłach skarżyło się, że nie dostają niezbędnych przyborów toaletowych. Delegacja została poinformowana przez dyrektora, że zaplanowano remont całego kompleksu, choć natrafiono na trudności z pozyskaniem niezbędnych środków finansowych. CPT podkreśla, że warunki materialne panujące w skrzydłach B i E są nie do zaakceptowania.

W związku z powyższym Komisja wydaje zalecenie, aby remont tych skrzydeł, wraz z zainstalowaniem w celach urządzeń sanitarnych, tak jak to miało miejsce w skrzydle D, został uznany za sprawę priorytetową.

Ponadto CPT zaleca podjęcie natychmiastowych działań, aby wszyscy więźniowie w Państwowym Więzieniu Lepoglava mieli możliwość uzyskiwania środków higieny (papieru toaletowego, mydła, pasty do zębów, itd.), jak również środków niezbędnych do utrzymania czystości oraz higieny w celach oraz urządzeniach sanitarnych.

59. Ponadto, na co wskazywano już w paragrafach 56 i 58, w czasie wizyty oddział zamknięty był zatłoczony. W szczególności odnosi się to do niewyremontowanych skrzydeł...

CPT zaleca podjęcie istotnych wysiłków w celu ograniczenia stanu zaludnienia oddziału zamkniętego w Państwowym Więzieniu Lepoglava...

b. Reżim

61. W myśl art. 19 Kodeksu Karnego Wykonawczego więźniom odbywającym karę należy zapewnić, w zakresie, w jakim jest to możliwe ze względu na bazę i środki w dyspozycji zakładu karnego, różne rodzaje pracy dopasowane do ich umiejętności i uzdolnień.

62. Spośród 660 więźniów przebywających w oddziałach zamkniętych i półotwartych w Państwowym Więzieniu Lepoglava, około 300 wykonywało różnego rodzaju prace, w tym pracowało przy stolarce i produkcji mebli (zatrudnionych 150 więźniów), wykonywało wyroby metalowe (20), rękodzieło artystyczne, jak również wykonywało prace związane z codziennym funkcjonowaniem więzienia (pranie, gotowanie, ogrodnictwo, itp.).

63. Nie zmienia to jednak faktu, że w czasie wizyty większość więźniów przebywających w oddziale zamkniętym zakładu – 324 spośród 532 – nie pracowała. Na liście oczekujących na pracę znajdowało się 110 więźniów. Ponadto, 83 więźniów zakwalifikowano jako stale niepracujących, czy to ze względu na taki ich wybór, czy niepełnosprawność, choć w trakcie rozmowy z delegacją wielu spośród tych więźniów stwierdziło, że w rzeczywistości chce pracować.

Sytuację więźniów niepracujących pogarsza dodatkowo brak innych rodzajów aktywności w więzieniu. Pomimo tego że zakład dysponuje dobrą bazą edukacyjną, w zajęciach uczestniczy zaledwie 50 więźniów – spośród których niektórzy też pracują. Poza tym mało wskazuje na prowadzenie w zakładzie programów terapeutycznych oraz zorganizowanych zajęć sportowych. Podsumowując, prawie dwie trzecie więźniów umieszczonych w oddziale zamkniętym doświadcza zubożonego programu. Jak ustalono, na typowy dzień niepracującego więźnia składa się niewiele więcej, niż oglądanie telewizji w świetlicy i zajęcia na zewnątrz.

64. ... W przypadku większości więźniów przebywających w zakładzie nie przewidziano żadnych programów, które mogłyby zapobiec ich powrotowi do przestępstwa.

CPT zaleca, aby władze chorwackie przedsięwzięły niezbędne działania mające na celu zapewnienie wszystkim więźniom z Państwowego Więzienia Lepoglava dostępu do różnych rodzajów pracy, zajęć edukacyjnych, sportowych i rekreacyjnych”.

D. Raport z misji mającej na celu ustalenie faktów (*the Fact-Finding Mission*) w Państwowym Więzieniu Lepoglava

22. W dniu 1 lipca 2002 r., w związku ze sprawą *Benzan* (zob. *Benzan p. Chorwacji (ugoda)*, nr 62912/00, 8 listopada 2002) delegacja Trybunału udała się do PWL. Poczyniła ona następujące ustalenia dotyczące warunków w PWL:

„Spotkanie z Dyrektorem PWL

Dyrektor więzienia poinformował delegację, że jedynym niewyremontowanym skrzydłem jest skrzydło B. Poinformował on ponadto, że w więzieniu przebywa 683 osadzonych. Przyznał, że więzienie, a w szczególności skrzydło B, jest przeludnione.

Inspekcja PWL

Skrzydło B

Okazało się, że cela nr 17 usytuowana jest obok wspólnej łaźni. Jej wymiary to 3,50 m na 1,60 m. W celi nie było żadnych urządzeń sanitarnych. Dwa gniazdka elektryczne nie działały. Na suficie znajdowało się źródło przyziemnego światła. Okno ścienne naprzeciwko drzwi mierzyło 80 cm². W celi stało jedno drewniane krzesło, metalowa szafka i jedno piętrowe łóżko. Materace były brudne i poplamione krwią. W celi unosił się silny zapach wilgoci. Cementowe ściany były mokre w dotyku.

Prysznice, toalety i pralnia

Do dyspozycji 60 więźniów pozostawały trzy toalety oraz dwa prysznice. W toaletach nie było ogrzewania. Pod natryskami znajdował się jeden grzejnik. Nie było papieru toaletowego. Obok natrysków znajdowała się pralnia wyposażona w długą umywalkę przeznaczoną do prania przez więźniów odzieży. Pralnia był dostępna przez godzinę w ciągu dnia.

Strefy wewnątrz więzienia przeznaczone do rozrywki i rekreacji

Następnie udaliśmy się do sali telewizyjnej, w której stał jeden telewizor, około 20 krzeseł i 7 stolików. Sala przeznaczona była dla 60 osadzonych.

Ponadto było także pomieszczenie socjalne z 6 stolikami, przy każdym stały po 4 krzesła, przeznaczone dla 44 osadzonych. Na stolikach widzieliśmy szachy. W środku znajdowała się kuchenka z dwiema płytami grzewczymi i zlew.

Na każdym piętrze widzieliśmy sprzęt do tenisa stołowego, z którego na piętrze mogło korzystać 44 osadzonych.

Odnowione skrzydło

W skrzydle tym udaliśmy się do celi o powierzchni 11 m². Znajdowały się w niej dwa piętrowe łóżka. W wydzielonej łaźience była ubikacja i umywalka, ale nie było pryszniczka ani wanny. Na tym samym piętrze znajdowały się jednak wspólne natryski. W celi było jedno gniazdko elektryczne, trzy źródła światła na suficie, dwie metalowe szafki, dwa drewniane krzesła, jeden stolik i jedna półka

ścienna oraz dwa okna (80x80 centymetrów). Pomieszczenie było świeżo odmalowane i miało parkietową podłogę. Było w nim bardzo czysto.

Strefa przeznaczona do rekreacji na zewnątrz więzienia

Widzieliśmy duży spaceriak z ławkami i drzewami oraz znacznych rozmiarów asfaltowe boisko.

Kantyna

Kantyna, w której więźniowie spożywają posiłki, jest olbrzymim pomieszczeniem oddzielonym od reszty więzienia. Kantyna mieści jednorazowo 200 więźniów. Więźniowie jedzą turami. Posiłki przygotowywane są na miejscu. Więzienie ma także swoją piekarnię.

Strefa pracy

Na strefę pracy składają się duże warsztaty przeznaczone do obróbki drewna, produkcji szachownic, oprawiania obrazów, sklep introligatorski, salon książki i prasy oraz studio artystyczne z działem sztuk wizualnych.

W sklepie introligatorskim, w którym pracuje skarżący, są duże okna, stoi w nim biurko oraz krzesło.

Rozmowy

Skarżący

Skarżący poinformował delegację, że w celi nr 17 w skrzydle B został umieszczony w maju 2000 r. i przebywał w niej do sierpnia lub września 2001 r. Poinformował, że w dniu jego przybycia do tej celi w oknach nie było szyb, ale wstawiono je w przeciągu kilku dni. Ze ścian odchodziła farba, a cela była bardzo wilgotna. W nieokreślonej dacie w 2001 r. w całym skrzydle odmalowano ściany. Ponadto skarżący poinformował, że choć w celi był grzejnik, to nie była ona ogrzewana aż do końca zimy 2001 r., kiedy to naprawiono grzejnik, ale także potem ogrzewanie nie było wystarczające. Skarżący podkreślił, że toalety w skrzydle B zostały w pewnym zakresie wyremontowane i że znajdowały się wcześniej w dużo gorszym stanie. Powiedział, że na ścianach był grzyb, który został przykryty farbą.

Zwykły dzień skarżącego wygląda następująco:

7.00 – pobudka

8.00-9.00 – śniadanie i spacer

10.30.-11.30 – zamknięcie w celi

11.30 – obiad

12.30.-13.30 – spacer

15.00-17.00 – zamknięcie w celi

17.30 – kolacja

od 19.00 – zamknięcie w celi

21.00 – zgaszenie świateł

Skarżący poskarżył się, że więźniowie zawsze musieli spieszyć się w trakcie obiadu i kolacji, ponieważ było za dużo ludzi, podzielonych na kilka tur. Powiedział także, że jedzenie było kiepskiej jakości, źle przygotowane i źle ugotowane, a jedynym zdatnym do spożycia posiłkiem był chleb. Powiedział, że przez większą część czasu był głodny. Więźniowie są ubrani w dżinsy i koszulki, które wymienia się co dwa lata. Wydaje im się także buty, bieliznę i marynarki.

Skarżący uskarżał się, że pościel była brudna, zatłuszczona i za krótka. Koce były stare, brudne i nieprane od siedmiu lat. Materace w jego celi były brudne, przegniłe, poplamione krwią i zleżałe. Skarżący oświadczył również, że pomoc medyczna była dostępna jedynie raz w tygodniu, w poniedziałki, a konsultacje lekarskie były pobieżne i trwały minutę.

Dyrektor więzienia

Dyrektor więzienia przyznał, że w ciągu tego roku doszło do dwóch zgonów z powodu zatrzymania akcji serca, a także iż kilku więźniów choruje na żółtaczkę, choć nie umieszczono ich w żadnym oddziale specjalnym. Przyznał także, że na terenie całego więzienia panuje niedobór wody ze względu na problemy z ciśnieniem. Pomimo to łaźnie są otwarte w godzinach od 9.30 do 11.30 oraz od 16.00 do 17.30. Jeśli chodzi o personel medyczny, dyrektor poinformował, że jeden lekarz pierwszego kontaktu oraz dentysta są zatrudnieni na pełen etat. Na miejscu przez cały czas jest także co najmniej jedna pielęgniarka. Raz w tygodniu do więzienia przyjeżdżają lekarze o różnych specjalizacjach (pulmonolog, chirurg, internista i okulista).

Poinformował również, że około 50% osadzonych ma obecnie zatrudnienie w więzieniu”.

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

23. Art. 23 Konstytucji Republiki Chorwacji (*Ustav Republike Hrvatske*) stanowi co następuje:

„Nikt nie może być poddany złemu traktowaniu w jakiegokolwiek postaci...”.

24. Ustawa o wykonywaniu kary pozbawienia wolności (*Zakon o izvršavanju kazne zatvora*, Dziennik Ustaw nr 128/1999 z 30 listopada 1999, oraz nr 190/2003 z 3 grudnia 2003 (tekst jednolity) – „ustawa”) weszła w życie z dniem 1 lipca 2001 r., natomiast przepisy dotyczące sędziego odpowiedzialnego za wykonywanie wyroków weszły w życie sześć miesięcy później, 1 stycznia 2002 r. Postanowienia ustawy, istotne dla niniejszej sprawy, brzmią jak następuje:

Artykuł 17:

„1. Osadzony może zwrócić się z wnioskiem o udzielenie ochrony sądowej przeciwko wszelkim aktom lub decyzjom, które w sposób sprzeczny z prawem

odmawiają mu, lub ograniczają, korzystanie z praw gwarantowanych niniejszą Ustawą.

2. Wniosek o udzielenie ochrony sądowej rozpoznawany jest przez sędziego odpowiedzialnego za wykonywanie wyroków”.

Artykuł 74:

„1. Pomieszczenia dla osadzonych winny spełniać wymagane standardy zdrowotne, higieniczne, odnośnie do przestrzeni, z uwzględnieniem warunków klimatycznych.

2. Co do zasady osadzeni umieszczani są w osobnych pomieszczeniach...

3. Pomieszczenia dla osadzonych są czyste, suche i mają odpowiednie rozmiary. Na każdego osadzonego przypadają co najmniej 4 m² oraz 10 m³ przestrzeni pomieszczenia.

4. W każdym pomieszczeniu ... jest dostęp do naturalnego światła oraz sztuczne oświetlenie...

5. Zakłady penitencjarne oraz więzienia wyposażone są w urządzenia sanitarne umożliwiające osadzonym zaspokajanie potrzeb fizjologicznych w czystych i odpowiednich warunkach, kiedy tylko zajdzie taka potrzeba.

6. Osadzeni mają bez przerwy dostęp do wody pitnej”.

Artykuł 77:

„1. Zakłady penitencjarne lub więzienia zaopatrują osadzonych w bieliznę, odzież oraz pościel odpowiednią do warunków klimatycznych”.

Artykuł 78:

„3. Osadzonym wydaje się w ciągu dnia co najmniej trzy posiłki, których wartość kaloryczna wynosi co najmniej 3000 kcal na dzień. Skład posiłków oraz ich wartość energetyczna jest nadzorowana przez lekarza lub osobę z wykształceniem medycznym”.

PRAWO

I. ZARZUT WSTĘPNY RZĄDU

25. Rząd podniósł, że skarżący nie wyczerpał środków krajowych, czego wymaga art. 35 Konwencji, a którego mająca tu zastosowanie część stanowi co następuje:

„1. Trybunał może rozpoznawać sprawę dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego...

4. Trybunał odrzuca każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w rozumieniu niniejszego Artykułu. Decyzja o odrzuceniu skargi może zostać podjęta w każdej fazie postępowania”.

26. Rząd dowodził, że skarżący powinien był złożyć do sędziego odpowiedzialnego za wykonywanie wyroków (*sudac izvršenja*) skargę na podstawie art. 17 ustawy. W związku z tym Rząd przedstawił odpis orzeczenia Sądu Okręgowego w Varaždinie (*Županijski sud u Varaždinu*) z dnia 17 grudnia 2003 r., w którym podobna skarga złożona w sprawie V.Š., osadzonego odbywającego karę w PWL, została przez sąd uznana. Sąd stwierdził, że V.Š. przebywał w celi, której rozmiary były mniejsze niż przepisane przez prawo, fakt ten stanowił naruszenie jego praw, oraz że został on przeniesiony do innej celi o odpowiedniej powierzchni. Odnosząc się do jego roszczeń odszkodowawczych, Sąd Okręgowy w Varaždinie pouczył V.Š. o możliwości wytoczenia powództwa przeciwko Skarbowi Państwa.

27. Rząd uznał, że powyższe orzeczenie dowodzi skuteczności skargi złożonej na podstawie art. 17 ustawy w odniesieniu do złych warunków w więzieniach. Ze względu na fakt, że przedłożone orzeczenie zostało wydane tuż po odbyciu przez skarżącego kary pozbawienia wolności, Rząd utrzymywał, iż również skarżący powinien był złożyć taką skargę, zanim skierował niniejszą sprawę do Trybunału.

28. Skarżący nie podzielił zdania Rządu. Utrzymywał, że przedstawione orzeczenie nie ma żadnego znaczenia dla jego sprawy, już chociażby dlatego, że zostało ono wydane po jego zwolnieniu z PWL.

29. Trybunał musi najpierw ustalić, czy na obecnym etapie postępowania nie zachodzi przeszkoda uniemożliwiająca Rządowi podnoszenie argumentu dotyczącego niewyczerpania środków krajowych.

30. Na wstępie Trybunał zauważył, że Rząd podnosił już ten zarzut na etapie badania dopuszczalności. Jednakże w decyzji o dopuszczalności z 5 lutego 2004 r. Trybunał nie uwzględnił tego argumentu, uznając, że brzmienie ustawy nie było jasne, a Rząd nie przedstawił żadnych przekonujących dowodów potwierdzających skuteczność skargi, jaką na podstawie art. 17 ustawy można składać do sędziego odpowiedzialnego za wykonanie wyroków.

31. Już po wydaniu decyzji o dopuszczalności Rząd przedstawił powyższe orzeczenie właściwego sądu z dnia 17 grudnia 2003 r., a zatem wydane półtora roku przed decyzją Trybunału o dopuszczalności. Zarówno ten upływ czasu, jak również fakt, iż Rząd nie przedstawił powyższego orzeczenia przed wydaniem decyzji o dopuszczalności, nie mają dla Trybunału szczególnego znaczenia. W opinii Trybunału półtora roku to stosunkowo krótki czas i można słusznie zakładać, że w tym czasie do Rządu mogła nie dotrzeć informacja o orzeczeniu wydanym przez jeden z sądów niższej instancji w kraju. Mając na uwadze te okoliczności, Trybunał uważa, że nie zachodzi przeszkoda uniemożliwiająca Rządowi przedłożenie orzeczenia na poparcie podniesionego wcześniej zarzutu dotyczącego niewyczerpania krajowych środków.

32. Następnie Trybunał musi zbadać, czy w okolicznościach niniejszej sprawy przedstawione orzeczenie może wpłynąć na ustalenia Trybunału odnośnie do skuteczności wskazanego środka.

33. Trybunał przypomina, że w zakresie wyczerpania środków krajowych ciężar dowodu rozkłada się na państwo i stronę skarżącą. To na państwie, które podnosi zarzut niewyczerpania, spoczywa obowiązek przekonania Trybunału, że w istotnym dla sprawy czasie środek był środkiem skutecznym, dostępnym zarówno w teorii, jak i praktyce, a mianowicie można było z niego skorzystać, uzyskać na jego podstawie zadośćuczynienie w zakresie zarzutów będących przedmiotem skargi oraz dawał szanse na powodzenie. Jednakże po zaspokojeniu przez państwo powyższego ciężaru dowodowego, to skarżący musi wykazać, że środek, jaki zaproponował Rząd, został w rzeczywistości wykorzystany albo że z jakichś powodów był on nieodpowiedni i nieskuteczny ze względu na szczególne okoliczności sprawy, albo że zaistniały szczególne okoliczności zwalniające od spełnienia tego wymogu (zob. *Akdivar i inni p. Turcji*, wyrok z 16 września 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, str. 1211, § 68).

34. Mając na uwadze orzeczenie wydane w sprawie V.Š., Trybunał nie wyklucza, że skarga taka może być skutecznym środkiem w odniesieniu do aktów lub decyzji, które naruszają gwarantowane prawem krajowym prawa osadzonych. W każdym razie Rząd nie dowiódł, aby sporny środek był dostępny przed 1 stycznia 2002 r., kiedy to weszły w życie przepisy ustawy dotyczące sędziego odpowiedzialnego za wykonywanie wyroków (zob. powyżej, para. 24).

35. Trybunał zauważa, że w niniejszej sprawie przedmiotem skargi są warunki odbywania kary pozbawienia wolności w PWL w okresie pomiędzy styczniem 2001 r. a kwietniem 2003 r. A zatem zanim stworzony został nowy środek, skarżący odbył już rok kary w PWL, w warunkach stanowiących przedmiot skargi. Co więcej, jego skarga na złe warunki w więzieniu została złożona do Trybunału przed tą datą. Mając na uwadze niniejsze okoliczności, Trybunał nie może uznać, że skarżący był zobligowany do skorzystania z powyższego środka.

36. W związku z tym należy oddalić wstępny zarzut Rządu.

II. DOMNIEMANE NARUSZENIE ARTYKUŁU 3 KONWENCJI

37. Skarżący zarzucił, że warunki panujące w PWL, w którym odbył część kary pozbawienia wolności, stanowiły nieludzkie i poniżające traktowanie sprzeczne z art. 3 Konwencji, który stanowi:

„Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”.

38. Rząd zaprzeczył takiemu oglądowi sprawy. Utrzymywał, że choć warunki panujące w skrzydle B przed remontem nie były idealne, to nie stanowiły one nieludzkiego i poniżającego traktowania.

39. Rząd podniósł, że skarżący nie podjął działań, aby uczynić swój pobyt w PWL bardziej znośnym, ponieważ odmówił podjęcia pracy. Warunki, w ja-

kich skarżący odbywał karę pozbawienia wolności, były obiektywnie lepsze niż warunki odbywania kary przez pana Benzana (cyt. powyżej), ponieważ cela skarżącego znajdowała się dalej od wspólnej łaźni i w związku z tym była mniej zawiłoccona.

40. Na koniec Rząd poniósł, iż należy uwzględnić fakt, że państwo – w ramach istniejących możliwości finansowych – dokonywało nieprzerwanie remontów PWL. Dowodził, że taka aktywna postawa Rządu odróżnia niniejszą sprawę od sprawy *Peers*, w przypadku której odpowiedzialne władze nie podjęły działań, aby poprawić obiektywnie trudne warunki odbywania kary pozbawienia wolności (zob. *Peers p. Grecji*, nr 28524/95, § 75, ECHR 2001-III).

41. Skarżący twierdził, że ogół warunków, w jakich odbywał on karę pozbawienia wolności, urastał do nieludzkiego i poniżającego traktowania.

42. Trybunał wielokrotnie wyrażał opinię, że art. 3 Konwencji stoi na straży jednej z podstawowych wartości społeczeństwa demokratycznego. Zakazuje on w sposób bezwzględny tortur bądź nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, bez względu na okoliczności i zachowanie ofiary (zob. *Labita p. Włochom* [WI], nr 26772/75/ § 119, ECHR 2000-IV).

43. Mając na uwadze powyższe uwagi wstępne, złe traktowanie, aby mieściło się w zakresie art. 3, musi osiągnąć minimalny poziom dotkliwości. Ocena tego minimalnego poziomu dotkliwości jest względna; jest ona uzależniona od okoliczności sprawy, takich jak okres poddawania takiemu traktowaniu, jego fizyczne i psychiczne skutki, a także, w niektórych przypadkach, płeć, wiek i stan zdrowia ofiary. Ponadto rozważając, czy traktowanie jest „poniżające” w rozumieniu art. 3, Trybunał uwzględni, czy jego celem jest pozbawienie godności i upokorzenie danej osoby oraz czy, w sferze skutkowej, oddziałuje ono na osobowość tej osoby w sposób niezgodny z art. 3. Jednakże brak takiego zamiaru nie wyklucza definitywnie możliwości stwierdzenia naruszenia art. 3 (zob. *Peers p. Grecji*, cyt. powyżej, §§ 67-68; oraz *Valašinas p. Litwie*, nr 44558/98, § 101, ECHR 2001-VIII).

44. Trybunał konsekwentnie powtarza, że cierpienie oraz upokorzenie musi w każdym wypadku wykraczać poza cierpienie i upokorzenie, które stanowi nieunikniony element związany z zastosowaniem danego rodzaju zgodnego z prawem traktowania lub kary. Środki pozbawiające osobę wolności mogą często zawierać taki element. Mając na uwadze powyższe uwagi wstępne, państwo musi zapewnić, aby pozbawienie wolności odbywało się w warunkach czyniących zadość poszanowaniu ludzkiej godności, aby sposób i metody wykonania środka nie narażały osoby na ból i udręczenie o natężeniu przekraczającym nieunikniony poziom cierpienia wpisany w pozbawienie wolności oraz aby, mając na względzie specyfikę kary pozbawienia wolności, zdrowie i samopoczucie tej osoby było przedmiotem odpowiedniej troski (zob. *Kudła p. Polsce* [WI], nr 30210/96, §§ 93-94, ECHR 2000-XI).

45. Trybunał zauważa, że w niniejszej sprawie niektóre okoliczności odnoszące się do ogólnych warunków pozbawienia wolności w PWL zostały przez strony zakwestionowane. Pomimo to Trybunał uważa, że może dokonać oceny sprawy w oparciu o twierdzenia stron, ustalenia CPT oraz delegacji Trybunału, które przedstawiono w skrócie powyżej (zob. para. 19 i 20 powyżej).

46. Bezsprzeczne jest, że skarżący przebywał w skrzydle B od 3 stycznia 2001 r., gdzie został umieszczony niedługo po przyjęciu po raz trzeci do PWL, do 8 kwietnia 2003 r., kiedy to skarżący został przeniesiony do wyremontowanej części więzienia. W tym czasie skarżący dzielił celę o powierzchni 5,6 m² z innym więźniem, innymi słowy, przydzielono mu 2,8 m² przestrzeni. Przez okres dwóch miesięcy skarżący przebywał w celi sam. Chociaż powierzchnia ta nie była tak mała, jak w przypadku kilku innych spraw rozpoznanych przez Trybunał w przeszłości (zob. np. *Kalashnikov p. Rosji*, nr 47095/99, § 97, ECHR 2002-VI), należy zauważyć, że była ona mniejsza niż 4 m², jakie są minimalnie wymagane na pojedynczego osadzonego w celi wieloosobowej, zgodnie zarówno z prawem krajowym, jak i standardami CPT (zob. np. raport CPT z wizyty na Litwie w 2002 r. – CPT/Inf (2005) 8, § 65).

47. Rząd twierdził, że sam skarżący był częściowo odpowiedzialny za umieszczenie go w skrzydle B, ponieważ oświadczył, że nie chce pracować. Skarżący nie zaprzeczył temu faktowi. Trybunał nie przyjmuje argumentu Rządu, zgodnie z którym warunki pozbawienia wolności mogą być ustalane w oparciu o fakt, czy osadzony pracuje, czy nie, ponieważ wszystkim osadzonym należy zapewnić w więzieniu warunki zgodne z art. 3 Konwencji.

48. Bezsprzeczne było również, że w celi skarżącego nie było ani ubikacji, ani bieżącej wody. Odnosząc się do możliwości korzystania ze wspólnej ubikacji, Rząd twierdził, że skarżący zawsze mieli do niej dostęp. Skarżący utrzymywał, że nie miał dostępu do ubikacji w czasie, kiedy pozostawał zamknięty w celi oraz w nocy. Musiał wówczas oddawać mocz do plastikowych pojemników i opróżniać ich zawartość w późniejszym czasie. Zarówno CPT, jak i delegacja Trybunału, zauważyła problem. Z tego powodu Trybunał przyjmuje twierdzenia skarżącego i uznaje, że taka praktyka była poniżająca i była przyczyną złych warunków higienicznych w celi skarżącego.

49. Następnie Trybunał musi ustalić, ile godzin w ciągu dnia skarżący przebywał zamknięty w celi. Rząd twierdził, że więźniowie mieli prawo zażywać ruchu na zewnątrz dwukrotnie w ciągu dnia oraz że posiłki były spożywane poza celami. Do ich dyspozycji był również wspólny pokój telewizyjny. Jednakże ani Rząd, ani skarżący nie określili dokładnej liczby godzin w ciągu dnia, przez które więźniowie niepracujący pozostawali zamknięci w celach. Biorąc pod uwagę fakty ustalone w sprawie *Benzan* (cyt. powyżej), a w szczególności informacje uzyskane od samego pana Benzana, Trybunał zauważa, że więźniowie w skrzydle B spędzali poza celami kilka godzin w ciągu dnia, w trakcie których spożywali posiłki i zażywali ruchu na zewnątrz. Niemniej

jednak wydaje się, że pozostawali oni zamknięci w celach pomiędzy godz. 19.00 a 7.00 oraz kilka godzin w ciągu dnia. Trybunał uważa ten czas za znaczny.

50. Następnie Trybunał zwraca uwagę na inne zarzuty podniesione przez skarżącego dotyczące zawilgocenia ścian, brudu panującego w celach oraz ogólnych warunków higienicznych, w odniesieniu do których Rząd nie przedstawił żadnych przekonujących wyjaśnień. Trybunał uważa, że brak wystarczającej przestrzeni w połączeniu z brakiem dostępu do ubikacji przez ponad 12 godzin w ciągu doby są same w sobie wystarczające, aby przysporzyć skarżącemu cierpienia w takim natężeniu, które przekracza nieunikniony poziom cierpienia związanych z pobawieniem wolności.

51. Trybunał przyznaje, że po sprawie *Benzan* Rząd przedsięwziął konieczne kroki i przeprowadził remont spornego skrzydła. Powyższe dowodzi, że Rząd wykazał się wolą zrealizowania zaleceń Trybunału oraz innych organów Rady Europy. Faktu tego nie można nie wziąć pod uwagę. Z drugiej strony nie może on zwalniać Rządu od odpowiedzialności za wydarzenia, które poprzedzały remont.

52. W niniejszej sprawie skarżący spędził około dwa lata i trzy miesiące w skrzydle B przed jego remontem. W tym czasie był narażony na przebywanie w opisanych powyżej warunkach, co zdaniem Trybunału stanowi poniżające traktowanie sprzeczne z art. 3.

53. A zatem doszło do naruszenia tego artykułu.

III. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

Artykuł 41 Konwencji przewiduje, iż:

„Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala na tylko częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie”.

A. Szkoda

55. Skarżący domagał się 1 000 000 euro za szkodę niemajątkową.

56. Rząd uznał tę kwotę za wygórowaną i bezpodstawną.

57. Trybunał uważa, że skarżący musiał ponieść jakąś szkodę niemajątkową w wyniku pozbawienia go wolności w opisanych warunkach. Trybunał, dokonując oceny w oparciu o zasadę słuszności, zasądza na rzecz skarżącego kwotę 3000 euro, plus jakikolwiek podatek, jaki może zostać nałożony na tę kwotę.

B. Koszty i wydatki

58. Skarżący, któremu przyznana została pomoc prawna, nie przedstawił żadnych dalszych roszczeń dotyczących kosztów i wydatków. W związku z tym Trybunał nie zasądza z tego tytułu.

C. Odsetki

59. Trybunał uważa, iż należne oprocentowanie powinno być ustalone zgodnie z marginalną stopą procentową Europejskiego Banku Centralnego plus trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYŃ TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE

1. *Oddala* zarzut wstępny Rządu;
2. *Stwierdza*, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji;
3. *Uznaje*, że
 - (a) pozwane państwo ma wypłacić skarżącemu w terminie trzech miesięcy od daty, w której wyrok stanie się prawomocny zgodnie z art. 44 § 2 Konwencji, następującą kwotę, która ma być przeliczona na kury chorwackie według kursu z dnia realizacji wyroku:
 - (i) 3000 euro (trzy tysiące euro) za szkodę niemajątkową;
 - (ii) jakikolwiek podatek, jaki może zostać nałożony na tę kwotę;
 - (b) po upływie powyższego trzymiesięcznego terminu do momentu zapłaty płatne od tej sumy będą zwykłe odsetki według marginalnej stopy kredytowej Europejskiego Banku Centralnego plus trzy punkty procentowe;
4. *Oddala* pozostałą część roszczenia skarżącego o zadośćuczynienie.

Sporządzono w języku angielskim i ogłoszono pisemnie 9 marca 2006 r. zgodnie z art. 77 §§ 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

SØREN NIELSEN
Kancelarz

CHRISTOS ROZAKIS
Przewodniczący